

Vikaan menneitä virkeitä

Mikä on vikana seuraavassa takavuosi-
na merkille panemassani virkkeessä?

(1) »Kyproksen presidentti arkkipiispa
Makarios otti keskiviikkona vastaan suu-
rimman saarella koskaan järjestetyn soti-
lasparaatin, jossa esiteltiin nykyaikaisia
neuvostoliittolaisia ilmatorjunta-aseita,
raskasta tykistöä ja panssariajoneuvoja.»

Vika on ilmeisesti samantapainen kuin
virkkeessä, jonka Aarni Penttilä kerran
otti lähtökohdaksi kirjoitukseensa »Hiu-
kan relatiivilauseista» (Vir. 1953 s. 419—
422):

(2) »Jyväskylän lyseo on Suomen van-
hin suomenkielinen oppikoulu, joka on
perustettu vuonna 1858.»

Penttilä totesi tuolloin, että tässä virk-
keessä on relatiivilause pantu määrittä-
mään sellaista substantiivia, jolla on su-
perlatiivimuotoinen attribuutti, ja että
tällaisessa tapauksessa relatiivilause luon-
nostaan pyritään käsittämään restriktiiviseksi eli rajoittavaksi (»vanhin niistä
oppikouluista, jotka on perustettu vuon-
na 1858»). Kirjoittaja on sen kuitenkin
ajatellut eksplikatiiviseksi eli selittäväksi,
siis vain parenteesinomaiseksi lisäksi edellä
sanottuun.

Rajoittavien ja selittävien relatiivilau-
seiden käyttökelpoisuus suomessa on tar-
koin tutkimatta. Penttilä huomautti, että
jos relatiivilause liittyy superlatiivin mää-
rittämään subjektiin eikä virkkeen 2 ta-
paan predikatiiviin, ilmaus voi tuntua
moitteettomalta: »Suomen vanhin oppi-
koulu, joka on perustettu vuonna 1858,
on edelleen toiminnassa.» Näyttää kui-
tenkin siltä, että selittäviin relatiivilausei-
siin liittyy ansoja myös muulloin kuin
Penttilän käsittelemässä predikatiivita-

pauksissa. Selittävät relatiivilauseet ovat ylimalkaan kirjallisempia kuin rajoittavat; ne tunnetaan monesti jos ei syntaktisesti virheellisiksi niin ainakin tyyllillisesti ontuviksi. Jossain virheellisyyden ja muun ontuvuuden rajoilla häilyy myös virke 1. Selittävä relatiivilause liittyy siinä superlatiivin määrittämään objektiin ja voi lukijan mielessä hahmottua rajoittavaksikin (»suurimman sellaisen sotilasparaatin, jossa esiteltiin neuvostoliittolaisia aseita»). Luistavampi ja harhauttamattomampi olisi ollut seuraavan tapainen muotoilu, jossa virke on jaettu kahtia:

(1a) Kyproksen presidentti arkkipiispa Makarios otti keskiviikkona vastaan suurimman sotilasparaatin, mitä saarella on koskaan nähty. Esitteillä oli nykyaikaisia neuvostoliittolaisia ilmatorjunta-aseita — —.

Molemmissa tähänastisissa esimerkeissä relatiivilauseen korrelaattia määritti superlatiivi. Horjahduksen tuntu saattaa liittyä kuitenkin myös sellaisiin relatiivilauseisiin, joiden korrelaatti on vailla superlatiivista tai muutakaan määritettä:

(3) »Harjoitustyö, joka kirjoitetaan koneella kahtena kappaleena, jätetään tarkastettavaksi hyvissä ajoin ennen lukukauden loppua.»

(4) [Erään yhdistyksen säännöistä:] »Yhdistys, joka ei harjoita liiketoimintaa, voi toimintansa tukemiseksi toimeenpanna arpajaisia ja rahankeräyksiä sekä omistaa aineellista ja aineetonta omaisuutta.»

(5) »Hakemukset, joita ei palauteta, on postitettava osoitteeseen — —.»

Näitäkin lukiessa jokin särähtää. Ei ole kyllä muodollista syytä, jonka vuoksi relatiivilause olisi näissä hahmotettava rajoittavaksi, mutta tuollainen hahmotus käväisee kuitenkin mielessä ilkeästi ja luku- rauhaa rikkoen: entä muut harjoitustyöt, yhdistykset, hakemukset? Synnä on ehkä se, että relatiivilauseen käsittäminen selittäväksi tuntuu näissä tapauksissa sekin oudolta. Relatiivilause tarjoaa näet samanveroista tietoa kuin sen virkkeen predikaattiosa, jossa korrelaatti on subjektina tai objektina, eikä korva ole varautunut

siihen, että tämmöiset yhtäläiset tiedot esitetään syntaktisesti aivan eriarvoisissa virkkeen kohdissa. Selvemältä tuntuisi taas virkkeen hajottaminen kahdeksi peräkkäiseksi ja siksi toistensa arvoiseksi päälauseeksi, seuraavaan tapaan:

(3a) Harjoitustyö kirjoitetaan koneella kahtena kappaleena, ja se jätetään tarkastettavaksi hyvissä ajoin ennen lukukauden loppua.

(4a) Yhdistys ei harjoita liiketoimintaa. Toimintansa tueksi se (kuitenkin) voi panna toimeen arpajaisia ja rahankeräyksiä, samoin omistaa aineellista ja aineetonta omaisuutta.

(5a) Hakemukset on postitettava osoitteeseen — —. Niitä ei palauteta.

Relatiivilauseen voi suomessa yleensä korvata korrelaattia määrittävällä partiisiippiattribuutilla: *mies, jonka näin* → *näkemäni mies*; *työ, joka on suoritettu loppuun* → *loppuun suoritettu työ*. Partiisiippiattribuuttiinkin (samoin adjektiivattribuutti) voi relatiivilauseen tavoin olla joko selittävä tai rajoittava, ja on helppo huomata, että sen käyttö voi olla myös samalla lailla epäluontevaa tai harhauttavaa kuin relatiivilauseen: ajatellaan vaikka virkkeen 4 muunnelmaa »Liiketoimintaa harjoittamaton yhdistys voi toimintansa tukemiseksi toimeenpanna — —». Juuri tällaiset partiisiippiattribuutit kaipaavat valpasta huomiota; niihin näet liittyy muun lisäksi usein eräs rasisus, jota voi sanoa tekstisyntaktiseksi. Otan esimerkin lehti uutisesta:

(6) »— Yhdysvalloissa suurten autojen markkinat kriisin vuoksi pysähtyivät. Uskomme, että tulevaisuudessa markkinoista noin 60 prosenttia kuuluu Yhdysvalloissa pienautoille, sanoi Ford perjantaina Helsingissä. [Jatkuu uutena kappaleena:] *Suomessa käymässä oleva Ford* tapasi perjantaina mm. presidentti Kekkonen. Käynti oli Fordin mukaan kuitenkin vain kohteliaisuutta. — Emme keskustelleet mistään erityisistä ongelmista, sanoi Ford.»

Mikä tässä jaksossa kiikastaa? Paitsi tähän mennessä ilmi tullut nähtävästi se,

että Ford esitetään peräkkäisissä virkkeissä ikään kuin eri hahmona. Ensin hänen kerrotaan sanoneen perjantaina Helsingissä sitä ja sitä, ja vasta seuraavaan virkkeeseen, jossa kerrotaan muu teko (presidentti Kekkonen tapaaminen), on sijoitettu alistaiseen asemaan maininta siitä, että hän ylimalkaan on vierailulla Suomessa. Asiat eivät silloin ole järjestyksessä — tai ovat, jos ajatellaan Suomessa käymässä olevan Fordin olevan eri mies kuin Helsingissä perjantaina puhunut Ford, ja siitähän ei voi olla kysymys. Tämän tekstijakson syntaksi toimisi paremmin ja lukijaa loukkaamattomammin, jos asiat ilmaistaisiin luonnollisessa järjestyksessä, tähän tapaan:

(6a) — — Uskomme, että tulevaisuudessa noin 60 prosenttia markkinoista kuuluu Yhdysvalloissa pienautoille, *sanoi Ford Suomen-matkallaan perjantaina Helsingissä*. [Uusi kappale:] Ford tapasi perjantaina mm. presidentti Kekkonen. — —

Lisäesimerkkejä:

(7) »Työterveyshuollon piiriin kuuluu STK:n ja LTK:n asiantuntijalääkäriin Hannu Suutarisen mukaan jo hiukan yli miljoona henkilöä. Suutarinen sanoi perjantaina Tuusulassa, että tästä määrästä vähän yli 100 000 on perheenjäseniä ja eläkeläisiä. [Jatkuu uutena kappaleena:] *Kunnallisten terveyskeskustiläkärien tilaisuudessa puhunut Suutarinen* korosti myös, että yli 60 prosentille tästä määrästä on — — järjestetty myös tyydyttävän tasoista ennalta ehkäisevää toimintaa.»

Jälkimmäisen kappaleen Suutarinen on sama mies kuin edellisen, mutta asiat on taas esitetty niin sekaisin, että luulisi kyseessä olevan kaksi eri Suutarista. Asiat järjestyksessä ilmaisten:

(7a) Työterveyshuollon piiriin kuuluu STK:n ja LTK:n asiantuntijalääkäriin Hannu Suutarisen mukaan jo hiukan yli miljoona henkeä. Tästä määrästä vähän yli 100 000 on perheenjäseniä ja eläkeläisiä, *sanoi Suutarinen* puhuessaan perjantaina Tuusulassa kunnallisten terveyskeskusten lääkäreille. [Uusi kappale:] Suutarinen korosti samalla, että yli 60 prosen-

tille — —.

(8) »Enemmistö yleisöstä piti asiaa koskeneen haastattelututkimuksen mukaan Yleisradion teknisten tämänkeväistä palkkaindustelua oikeutettuna [1]. Tätä mieltä oli yli 60 prosenttia Taloustutkimus Oy:n omnibus-tutkimukseen vastanneista tuhannesta henkilöstä. [Seuraa tutkimustuloksia parissa kappaleessa, minkä jälkeen uutena kappaleena:] *Lähinnä elinkeinoelämän tarpeisiin tutkimuksia tekevä Taloustutkimus Oy* toimeenpani lakkooa koskevan haastattelunsa kaksi kertaa kuussa toistuvien ns. omnibus-haastattelujen yhteydessä.»

Lukijasta tuntuisi varmaan helpommalta, jos edellistä kappaletta hiukan tiivistettäisiin ja jälkimmäinen muotoiltaisiin vaikka seuraavasti:

(8a) *Taloustutkimus Oy. tekee tutkimuksia lähinnä elinkeinoelämän tarpeisiin*. Lakkooa koskevan haastattelunsa se järjesti kahdesti kuussa toistuvien ns. omnibus-haastattelujen yhteydessä.

(9) »Asumistuen nostamista, kansaneläkkeestä riittävää peruseläkettä [1] ja ihmisarvoista elämää eläkeläisille vaadittiin torstaina Helsingissä eläkeläisten mielenosoituksessa. *Eduskuntatalon ympärillä pidettyyn tilaisuuteen* oli saapunut arviolta neljä tuhatta eläkeläistä eri puolilta Suomea.»

Tämän tapauksen tekee kahta vertaa mojuvammaksi se, että samaa asiaa sanotaan edellisessä, johdattavassa virkkeessä »mielenosoituksiksi», jälkimmäisessä »tilaisuudeksi». Korva melkein pakosta hahmottaa asian niin, että jälkimmäisen virkkeen »tilaisuutta» määrittävä partisiippiattribuutti on rajoittava: »siihen tilaisuuteen, joka pidettiin eduskuntatalon ympärillä». Muita tilaisuuksia koskevaa jatkoa jää odottamaan, mutta sitä ei kuuluukaan: yhtäkkiä valkenee (jos valkenee), että eduskuntatalon ympärillä pidetty tilaisuus olikin sama kuin edellisen virkkeen mielenosoitus. Asiat voitaisiin panna järjestykseen esim. seuraavasti:

(9a) Asumistuen nostamista, riittävää peruseläkettä kansaneläkkeeseen ja ihmis-

arvoista elämää eläkeläisille vaadittiin eläkeläisten *mielenosoituksessa*, joka oli *perjantaina järjestetty Helsinkiin eduskuntatalon ympärille*. Paikalle oli saapunut arviolta neljätuhatta eläkeläistä eri puolilta Suomea.

(10) »Tampereen teatterin ensimmäinen johtaja oli Kaarle Halme, jonka ura jäi lyhyeksi, sillä *kevällä 1904 perustetun teatterin ensimmäinen johtaja* erosi jo seuraavana talvena.»

Jälleen lukijalta vaaditaan sekä malttia että ymmärrystä, ennen kuin hänelle kirjastuu, että *kevällä 1904 perustettu teatteri* oli juuri Tampereen teatteri ja että Kaarle Halme ei ollutkaan eri mies kuin *kevällä 1904 perustetun teatterin ensimmäinen johtaja*. Asiat oikeassa järjestyksessä:

(10a) *Tampereen teatteri perustettiin keväällä 1904*, ja sen ensimmäinen johtaja oli Kaarle Halme. Hänen uransa jäi tosin lyhyeksi: jo seuraavana talvena hän erosi.

Vaikka virkkeen oikeasta rakentamisesta on puhuttu paljon, ei sellainen virkkeen rujous kuin esimerkissä 10 liene ollut laajemmalti puheena. Oikeastaan siinä onkin kysymys jo normaalivirkettä laajemmasta jaksosta, vaikka asiat kirjalliseen sävyyn esitetään yhden ison kirjaimen ja yhden pisteen välissä. Siten tämä tapaus rinnastuu esimerkkeihin 6--9, joiden kitkaisuus johtuu nimenomaan virkettä pitemmän jakson harhauttavasta muotoilusta ja kuuluu siis tekstisyntaksin alaan. Tällaiset tekstisyntaksin rikkeet eivät ole sanoman välittymisen kannalta ihan vähäpätöisiä: jos kirjoittaja ei kykene esittämään sanottavaansa siten, että luki- ja pystyy nivomaan peräkkäiset virkkeet hänen tarkoittamikseen ajatushahmoiksi, on kirjoittaminen suurelta osalta ollut hukkaan heitettyä työtä.

Terho Ikonen